

СТЕВАН СРЕМАЦ РОМАНИ

Ивкова слава
Зона Замфирова
Поп Ђира и поп Спира
Лимунација на селу
Вукадин
Кир Герас

Copyright © 2020 овог издања, ЛАГУНА

САДРЖАЈ

Ивкова слава	9
Зона Замфирова	109
Поп Ђира и поп Спира	235
Лимунација на селу	455
Вукадин	551
Кир Герас	693
<i>Речник</i>	<i>751</i>
<i>Хронологија живота и рада Стевана Сремца</i>	<i>770</i>
<i>Напомена издавача.</i>	<i>775</i>

ИВКОВА СЛАВА

САДРЖАЈ

Глава прва: Ђурђевдан	11
Глава друга: Патарица	49
Глава трећа: Марковдан	56
Глава четврта: Патарица.	95
Глава пета: Прида.	103

Глава прва

ЂУРЂЕВДАН

Још дан-два па ће осванути лепа Ђурђевдан, млади и лепа пролетњи све-тац. „Ђурђев данак, хајдучки састанак“, тако се пева, јер му се одвајкада наш народ радовао. Некада му се радовали хајдуци, а данас му се радују још многи људи. Ах, ко му се све не радује! Радују му се момци и девојке, старци и бабе. Они први да заиграју у колу, а ови други да огреју грбину. Радују му се слуге, што ће променити своје џандрљиве газде, и газде, што ће се опростити својих лених и крадљивих слугу; радују му се људи изешни што ће омастити брке младом јагњетином, и добри пријатељи, ради многих слава по којима ће заређати. И сами Цигани – овај суморни род – и они му се радују, и можда још најискреније. А и како не би! Настају топлији дани, а колико им тек брига скидају ови с врата! Неће им више међава засипати у чергу, нити ће их „господар ветар“ шибасти уздуж и попречно, од пете до перчина. Измилеће им Циганчићи у оно мало скромне тоалете своје и јариће се на топлим зрацима ђурђевскога сунца као гуштери. Тек онда ће видети колико су богати, јер им неће требати, излишна ће им бити и черга, кад се опруже испод звезданог неба и захрчу уз цвркут попаца и зрикаваца пољских. А сем тога ће овога дана и они сви, сви без разлике – па крстили се или клањали – омастити брке печеном јагњетином; залиће је вином, запевати и заиграти и засвирати за свој рачун. А купиће за тај дан јагње – макар га украли! И ко се крсти, и ко се клања, сваки милет и свака вера, сви се радују Ђурђевдану.

Па је ли какво чудо онда што се и Ивко јорганција радовао томе дану, кад му је, сем тога, тога дана и слава била?! Јест, тога ће дана бити широм отворена његова капија, и кућа ће његова примати у своја гостољубна објатија све, и зване и незване, и познате и непознате госте. А Ивко је човек гостољубив, мило му да дочека и почасте. Води рачуна о ономе коме иде и памти је ли му враћено. Што је најбољега преко године у кући његовој, то се обично чува

за славу. Најбоља ракија, најбоље вино, најбоље слатко, најбоља живина, и све што се може добро појести и попити, чува се преко целе године за тај дан. Spreма се, такорећи, целе године онако систематично, истиха, али што ближе томе дану, све је спрема живља.

Зато је од ово неколико дана грдан посао у кући Ивка јорганције. Сви су спали с ногу спремајући, а највише Ивкова домаћица Кева, жена вредна и чистена, која је вазда у послу и иначе, и једва уграби да оде дваред недељно у хамам да наврани косу и тегли веђе. На дан-два пред славу биле су све собе и сва кућа окречена и сав намештај проветрен: јастуци с миндерлука распарани и вуна издрндана и све то унето и по новом распореду намештено. Сва кућа чиста као кутија, и споља и изнутра. Беле се зидови, жути се липовина на долапима као лимун, а шарене се ћилимови по миндерлуцима и по поду као баштица пуна шарена цвећа. Изгледа кућа као она библијска млада што чека свога женика.

Цигле у ходнику премазане су црвеном бојом, и већ два дана како Ивко не сме да пуши у соби, а своје плитке ципеле оставља скоро чак на авлијским вратима и у чарапама иде преко окреченог и црвеном бојом по тлу омазаног ходника у собу, а већ шегрте и не пушта чистена домаћица ни у ходник. Они још из авлије морају да се јаве, да викну: „Стринке, стринке, мори!“ а она им онда преко доксата издаје налоге и одатле им слуша – као какву серенаду са балкона – њихове извештаје.

Тога ради и Ивко слабо долази кући и улази у кућу. Управо он и не зна шта ради од ово неколико дана. Радо би да помогне жени, па се устумара по авлији, док му она не подвикне да јој не смета; он се онда дигне опет у дућан, у коме се само окрене, па иде даље за послом, а ништа не свршава. Нигде не може да угреје место. Таман седне, а већ му се чини да дангуби, па се дигне и иде даље. „Куд ћеш, мајстор Ивко! Седи, мајке, малко!“, веле му и заустављају га. „Не ми се седи; имам си, ете, некуј послу! Ете, слава ми је прекосутра! Ајд са здравје, па, елате, изволте!“, вели и одлази негде као мува без главе, али тек мисли да ради и отаљава нешто, јер није научио, смрт му је, да седи беспослен. Иде тако, па где види познанике, а он се онако уморан сврати међу њих и седне да се одмори: „Душа ми искочи!“, хукне тек Ивко. „А што?“, питају га. „Па зато! А зар не знавате дек славим Ђурђовдан?!“ „Знамо де“, веле они, „па поседи мало!“ – „Имам си послу. Збогом, па бога ви нећу назовем ако ми не дођете!“ вели и иде даље. Прође тако по неколико кафана, попије у свакој по једну ракију, почасти некога, па се дигне по махалама и тумара све док не огладни, а онда иде кући.

У очи самога Ђурђевдана дошао је кући раније. Помагао је жени у кујни до неко доба ноћи, а затим извадио хаљине из сандука и очистио их сам својом руком. Нарочито је разгледао дуг црни салонски капут, који је поручио још

прве године кад је у једној депутацији учествовао. Био је то капут бестрага дугачак, скоро до чланака и врло ретко употребљаван, свега четири или пет пута годишње. Давно га има Ивко; од то доба је двапут излазио из моде и двапут улазио у моду. Пошто је хаљине послагао и врх њих метнуо неку зелену свилену машиљу, стао је, па је размишљао који ће прслук да узме: да ли онај црни који је поручио кад и цео пар црних хаљина, или један други, свилени, са неким великим цветовима жуте боје у саксијицама, у ком се мајстор Ивко пре петнаест година венчао. Одлучио се да узме овај последњи. Утоме је ушла и домаћица; обоје уморни, допустише себи одмора. Мало су се разговарали о сутрашњем дану па после заћуташе. Ивко је мало после још нешто запитао домаћицу, али је писцу немогуће казати да ли је домаћица и чула питање, или Ивко можда није чуо или чак ни сачекао одговор, јер се наскоро чуло хркање у дуету.

Освану и тај дан. Иако су подоцније легли, ипак су врло рано устали. Ивко се обукао врло рано и шетао се онако свечано обучен по авлији и гледао у своје овиксане ципеле на ногама и мало-мало па се окретао да види како му падају панталоне преко високих штикала на новим ципелама, и певуцкао једнако кроз зубе тропар свога свеца. Тако је гледао да утуче време. Али још никако да звоне на јутрење, и њему се већ досади шетање. Јер, Ивко је био од оних старовремских људи који је знао шта је ред; док не узме нафору, не би вам мајстор Ивко ни обичног празника ништа узео у уста (па ни кафу ни уз њу цигару, као што је то у друге дане свако јутро чинио, седећи са својом домаћицом на докату) – а камоли на дан своје славе да тако што уради! Па зато му је дуго време. Прегледао је све од авлијских врата до уласка у собу – куд ће гости пролазити – и нигде ни трага од какве неисправности. Могли би, вала, већ сад почети да долазе, мисли Ивко, а никако да зазвони. „Рано си устадо“, мисли Ивко, „ама, кој може да спије!“ Узде календар па га стаде прелиставати и зевати. Заустави се на једном листу, онда извади мараму, простре је на басамак и седе да чита мало. Нашао је био у Поукама како се поправља туршија кад се почне кварити. Прочитао је из дуга времена и то – из дуга времена, велим, јер мајстор Ивко није то требало. Њему, хвала богу, не треба рецепат, а неће му, баш вала, никад ни требати. – „И тија се викају човечи учовњаци“, говораше Ивко, „писују у књиге како да се попраји кад се поквари! Море, мен’ да ме салте не мрзи да се мајем, па ако сам си ја човек прос’, па да ги ја убаво напишем како се праји туршија, ем добра; а кад му бидне за поправљање – хе, хе! таг беше му работа! Тој си ја викам!“

Још никако да зазвони. Ивко узме прелиставати још даље календар. Читао је још неке белешчице. Између осталих прочитао је и то: како се могу очувати зелене паприке, па да буду свеже усред зиме, као да су тога часа у башти узабрате, а и то: колико се у Лондону потроши дневно кокошијих јаја. А затим

се дао у мисли. Мисли Ивко у себи, колико ли тек треба да су богати тамо у Лондону сељаци и палилулци који продају јаја! Боже мој! Боље је у некој вароши бити и палилулац него у некој и сам кмет или гарнизонар!

Из тих мисли прекиде га звоно које забруја и глас му се мило разлегаше кроз онај јутрењи ђурђевски ваздух преко кровова и авлија и башта побожних хришћана. Већ су почели увелико у свима кућама да ките врата и прозоре врбовим гранчицама и јоргованом; кикоћу се младе жене и девојке, још онако чупаве, и ките кућу јоргованом и врбовим гранчицама, јер данас је Ђурђевдан.

Кад чу звоно, Ивко устаде и прекрсти се, па се спреми да иде. Остави календар, узабра гранцицу јоргована и узе капут, капу и штап и, даље, свећу, велику свећу од пет и по динара, колач и жито, па се крену цркви на јутрење. Свећу и штап понесе сам, а колач и жито даде нарочито за то одређеном тога дана шегрту. Шегрта је опремио па је овај био као из кутије; друго дете, не би га ни његова рођена мати познала како га је Ивко дуздисао за тај дан. Ошишао га је и поновио. На шегрту неки стари свилени али за шегрта још једнако нов прслук Ивка јорганџије (још шаренији него и онај што је мајстор Ивко синоћ себи одредио), мало комотнији истина, али дете, као што знате, расте, па нека се и развија слободно: испод прлука нова лака памуклија од ћитајке, а на ногама светло овиксане ципеле. Дао му је Ивко своје за тај дан. Штавише, допустио му је да их може носити све до Марков дна закључно, а сврх свега тога и то да може у тим ципелама отићи и к Пантелеју где је много света тога дана, јер црква Св. Пантелеја слави тога дана. И домаћица га је за тај дан дотерала разним косметичким средствима; намазала му косу миришљавим зејтином, очешљала га и истерала му мало шишке, па је био, што рекла Кева, леп као официрско дете! И шегрт узео на се неки званичан и свечан изглед, јер данас му је први пут у животу да навуче штивлетне, место што је дос перјао или највише носио оне грубе и тешке кондуре са потковицама.

Јутрење и служба била је заједно и свршила се у Старој цркви пре но што је служба и почела у Новој. А то је добро било, колико ради парохијана толико још више ради самих попова. Кад су славе, тад је њихова берба; а кад је добра нека слава, тад може година и да омане, јер поповску њиву не спржи сунце нити му виноград бије град. А Ђурђевдан су многи славили. Да и не бројимо Цигане у свих шест циганских махала, којима, вала, не треба ни поп ни хоџа, самих православних домова било је преко двеста. Лете попови кроз махале и сокаке, из куће у кућу, и секу колач, и то иде тако брзо као на железници кад онај на билетарници прима паре, даје билете и враћа кусур. Па иде даље, једва их стигну дечаци њихови који јуре за њима са пуним бошчама колача, а искривили шије као натоварене камиле. Јуре и батргају се попови, као да разносе депеше.

И код мајстор Ивка је већ колач сечен и свећа запаљена. Велика красна свећа од пет и по динара, а за педаљ дужа и према томе и дебља од свеће Јордана, његова комшије, с којим се Ивко није баш најбоље живео. У пространом предсобљу и побочној собици стоје послужења, а крај њих већ стоји Мариола – једно младо и лепо девојче дугих курјука и бадемастих очију са дугим трепавицама – која је још пре две недеље капарисана била за онај дан. – „Комшике Сике“, рекла је Кева, „да ми дадеш твоје Јолче кад ни бидне слава“. – „Да дадем, да дадем, комшике!“, рече Сика, па се обе комшике и радују и поносе; Кева што ће имати најлепше девојче да јој послужује госте, а Сика што ће јој кћи у тако одличној и домаћинској кући да послужује. Радују се обе комшинице, а радује се и Мариола. А није ни чудо! Та ово јој је тек друга година како је синедрија махалских жена нашла да је Мариола већ „поголемо девојче станула“, та тек је друга година како и њу уводе у друштва – истина само да послужује на славама, али за њу је то доста. После првог послуживања свога она је једну половину године уживала у успоменама на прошасту, а оне друге половине године сладила се надама на будућу славу. А таман је у оном добу кад је за сваку ситницу, за сваку и своју и туђу, ма како безазлену и малу погрешку, облива румен; кад су јој сваке ципеле тесне, па се нога чисто прелива преко ластиша од ципеле, а кад погледа, погледа испод оних дугих трепавица. Још је мајка чешља а она се мази, а мајка се љути. Грди је што има тако дугу и густу косу па је удара чешљем у леђа, а Јола се смеје.

* * *

Већ десет часова. Почеше већ да долазе. Прва је дошла комшиница Сика, Мариолина мајка. Дошла је да честита славу и да види ћерку, управо да је ревидира како је очешљана, како јој стоји одело и како се понаша. Мало јој је на брзу руку наместила косу, хаљине и белу лаку и провидну кецељицу, и посаветовала је. „Па, керко, кротка да биднеш! Да се срамујеш; у зем да гледаш како и прилега на удовичку керку. А ја саг ћу сам си па туј!“, рече Сика, поглади је по коси и оде онако облигатно забринута, онако како обично за часак остављају скоро све мајке своје ћерке које су им већ на удају.

Међу првима наравно да су били Цигани свирачи да честитају славу. Одсвираше неколико српских и турских комада. Затим почеше песму *Каква си красна, душице моја* и отпеваше је допола, отприлике донде: *Невина снаша сѧавала би рај-радо!*, а Ивко их прекиде.

– Доста, де! Несмо глуви у кућу! – Па их послужи. Пита их: за што су?

– За рађију, газда! – гракнуше сва шесторица као из једнога грла.

– И мало ’леба и старе ’аљине, ако имаш, господару, знаш за Циганчики моји. Пет умрло, осам остало, па све мало и ситно како луле! Мало ’леба и

старе 'аљине за Циганчики и старо за мене, ако имаш, да ти Бог да много крајцаре и дукате, голи су, гладни су, ако знаш за Бога, три дана... – добаци један, баш гочобија, онај са огромним лабрњама, а ужасна глупост му се читала и са чела и из очију.

– Суз, бре! – викну му чалгици-башија, а после сви, и полетеше песнице и маљице на несрећнога и неспретнога молитеља, и измлатише га добро.

– Несрећо једна – кара га чалгици-башија и тресе главом и показује на Ивка – а де знаваш овога газда Ивка како га ми знавамо – рече лупајући се у груди – три дана, нестрећо циганска масуричка погана муслафирска, забађава да му свираш, дор те не отера, па кад те отера, теке тагај да му кажеш: фала!!! Двадесет године тргујемо ми како једни човечи трговци сас овога нашега газда Ивка, па не беше помећу нас такав реч како данас од теб'! Одлази, нестрећо! – Па га стадоше опет млатити и изгураше га напоље без бубња и маљица. – Ако смо Цигани, не мора баш да смо Цигани! – саветује га чалгици-башија на авлијским вратима.

– Острамотија нас, много нас острамотија, газда Ивко! – правдају се они унутра.

– Неје од наши! Масуричанин је! Селски Циганин! Узедомо га под ћирију. За три дана, осом гроша и што си попије! – извињава се чалгици-башија. – Други смо ми, ...други они Цигани!

– Неје од наши, чорбаци Ивчо, неје. Ми смо други човечи! – прихваћају и потврђују остали. – Ми смо други Цигани; а они су други Цигани! Има Цигани и Цигани, газда Ивко!

– Да ти неје данас слава, па да узнеш, газда Ивко, нож, па све да нас покољеш. Сас ракију нас служиш! Боље сас ћезап, да поцрцамо! Да поћине ова погана чађава некрстена циганска сорта! – вели чалгиција.

Ивко их умирује; служи их ракијом, и даје им бакшиш. Они му одсвирају још једну, благосиљају га и као полазе.

– Да заборавиш нашу страмоту, газда Ивко! – моли га чалгици-башија. – Још ће да га дијемо, ама цигански да га дијемо!

– Ех, неје ништо било! – умирује га Ивко.

– Како неје, газда Ивко? Ти неће да кажеш, а ја знам. Добар си, челебија си, ефендија си, газда Ивко; при пашу да си седиш како већил сас тај твој кадиски памет – ама неће да кажеш! Пазиш на наш цигански образ, ама фајда ли је?! Боли ме, газда Ивко, заклаја ме поганац, сас туп нож ме заклаја. У стрце ме ударија нестрећа циганска чађава погана! Много ме боли! Ти ће да заборавиш; добар си, газда Ивко! Ама ја не можем да му заборавим; ни на унучики да му не заборавим! Кој га је најмија да нас срамоти, казујте; Циганчики да му покољем! – рикну чалгици-башија, тресући главом и грувајући се у прси, па полете на гомилу, а ова га задржава, па се направи читав вашар.

– Аман! Помагај, газда Ивко! – вичу они.

– Пуштите ме! Аман, Цигани, пуштите ме, да му све покољем, и жену и децу и синови и унучики, па ако су десет пуне черге! Аман! Што да ме осрамоти и оцрни образ, куче селско! – дере се онај.

– Не дај, газда Ивко! Аман, домаћине! Љут је, пцето је, па не знаје што чини! Аман, газда Ивко; ’оће да напраји курбан сас наши Циганчики!

– Јао-о-о! – дере се чалгици-башија, да се чак у трећу авлију чује.

– Море, што тепаш човека на славу! – чу се глас из авлије Јордана комшије. – Ако је Циганин, зар си па и он нема душу?! О, Боже, Боже, што је човек катил!!!

– Остави де! – викну Ивко љутит, чујући то и видећи сав комшилук како се повешао по зиду па сехири.

– Јао! Газда Ивко! боли ме, боли за овуј срамоту! – Кој га је нашаја и довеја, зборите, Цигани!

– Калакурдија – рече један и показа га.

– Калакурдија – потврдише остали.

А Калакурдија, чим чу име своје, смота ћемане под леву мишку, па наже да бега: али га други зауставише, да спасу своје Циганчиће.

Сви показаше тога који га је најмио и сад и њега истукоше на вратима, и на Калакурдију се сручи сада читав пљусак од песница и маљица. Газда Ивку криво што је било те свађе, јер слути зло.

– Оставите га! – вели им Ивко, и они одлазе, па заједно с истераним бубњарем – коме вратише инструменте, и дубањ и маљице и прутић – стадоше пред другу кућу као да пре тога ништа није ни било и засвираше.

За Циганима дођоше трбушати бандисти и одсвираше два марша и скупише сав комшилук деце. Док су бандисти свирали, комшијска деца су се егзерцирала испред куће и марширала са сокака у авлију и обратно. Почашћени и оддарени, одоше захваљујући и стадоше пред шесту кућу од Ивкове, па засвираше, а деца сва одоше за њима. За бандистима дођоше други Цигани. „Стрећна слава, газда Ивко!“, па одсвираше. За овима трећи, а за овима четврти Цигани дођоше, свираше и одоше. За Циганима, напоследку, дође и стаде пред кућу и један рићи верглаш. Видео како други иду и свирају, па се дигао и он. Он пази где који стану да свирају, па ту дође и он. И добро је данас прошао; а ономадне могло је, богами, свашта бити. Јер га је ономадне оштро полицајско око вазда буднога и неуморнога г. Светолика, практиканта начелства, ухватило где, бајаги, свира у вергл, а једнако гледа на Суву планину у намери да је прецрта и изда наше војничке тајне каквом нашем непријатељу (да се послужим властитим речима г. Светолика, којима је накитио свој рапорт и доставу). Било је богме прилично петљања, било повуци-потегни, и умало што није био зрикави верглаш протеран, али га – за чудо дивно! – сам

г. начелник курталиса, забашуририв ствар. И, што је у овој ствари најчудније и најнеочекиваније, место да му г. начелник захвали и, на пример, обрадује га једним указом – а после једанаест година практикантске службе било би, вала, и право – тај исти г. начелник избруси г. Светолика и пита га: „Кад ћеш ти, бога ти, Светоличе, стећи памети?! Е, мој брате! Ништа од тебе!“ Од то доба му се и не мили ни служити; али оставку неће дати. – Док је верглаш свирао неку полку, у комшијској су је кући одиграле неке младе модискиње, а цупкала је и Мариола у предсобљу и собичку онако беспослена. Одсвирао је и неко наше коло, а затим опет неку сентименталну швапску мелодију. И њега је газда Ивко сам собом послужио и обдарио, а сем тога и објаснио му шта је то слава.

– Колко год има кристијани, по сав свет да идеш, па неће да ги нађеш да славе: сал што ми Срби што смо, што славимо, а други кристијани што су – ти не славе, па ако су кристијани како ми! Тој да знаш: од кристијани салте ми, с овој што се крстимо – па показа три прста. – А ви се па овако крстите! – и показа шаку. – Знаш си ја тој! Ама сви смо кристијани.

– О јо, јо, Кристијан, данке! – захваљује Шваба и меће вергл на леђа и једнако захваљује; мило му што му газда Ивко зна име, зна да се зове Кристијан.

– И до годину и до годину, сваку годину у овој време, слава ми је... Изволте, брате. Ела јоште једну анасонлику.

Пије Шваба, захваљује и полази.

– Е де, кристијани смо, разбирамо се; и ја кристијан и ти кристијан. Сви кристијани; а Турчин, Турк, беше му његово! – рече и показа руком, како су испраћени. – Турк отиде!

– О, Турк не добро! – вели Шваба, па се окрете још једном а једнако скида шешир и клања се и одлази пред другу кућу од које се баш сад кренуше Цигани и одатле пред трећу, четврту, пету; свуда свира и пије и ракију и вино, докле се не опије и легне негде у хладовину, а тад се деца окупе око вергла, па свирају сама.

Таман оде верглаш, а гости почеше долазити. Наши гости на славама деле се обично на двојаке или, још боље, на тројаке; ко год слави и иде на славу признаће да је тако. То су они до подне, они после подне, и они на вечери, и тако даље. Пре подне долазе обично они даљи познаници, посете су званичније; а по подне интимније; а од вечере још интимније. Тако је почело и код мајстор Ивка. До подне су му долазили чиновници и они који славе, а пријатељи су добри – а тако је и Ивко часком њима отишао. Једни улазе, други излазе, срастају се на авлијским вратима. – Изволте! Изволте! – веле и једни и други и нуткају се, док се обично не заглаве од силне учтивости у вратима. До подне, па је већ доста било. Ивко задовољан, као човек који види да му је ствар добро пошла. Ради тих, мање интимних, Ивко је поставио свога

шегрта на вратима да увраћа и упућује госте. Стари познаници и не питају, него улазе јер знају кућу, а новији стану па завирују да виде гори ли свећа. Па кад виде свећу и увере се да је слава, а они се окрећу неће ли кога видети који ће им казати: је ли у тој кући што слави домаћин Ивко Мијалковић, јорганџија. Ето, ради тога је Ивко поставио шегрта на вратима – и то баш онога у мајсторовом свиленом прслуку са зеленим цветовима и у његовим ципелама – да обавештава свет, али му је запретио да се за живу главу не шали и не рукује или чак и љуби са гостима, као онај преклањски шегрт што је радио, јер ће га тако измлатити да ће носити модрице чак до другог Ђурђевдана; него кад га запитају – тако је гласило упутство мајстор Ивково – а он нека само каже: „Туж си је. Изволте на там’!“ Толико само нека каже и пође напред пред гостима онако мало поребарке. „Како магаре ће поручаш ћутеци“ – завршио је Ивко наредбу, „ако другојаче напрајиш!“

* * *

После подне настаде тек налога. Гости једнако улазе и излазе. Собе се сваки час пуне и празне; интимнији седају у ходник и на доклат. Сlike се мењају, све новије и новије, све лепше и лепше, кажем вам – као у каквом калеидоскопу. Сад су собе дупком пуне, мало после се испразне. За тренутак скоро никог у њима и домаћин таман начини цигару, а тек чује жагор на улазу и он баца цигару и полази пред госте. Неких пет-шест тако начињених а незапаљених цигара стоје којегде по соби. И собе се опет напуне дупком тако да бар један, ако не и два и три, стоје и стојећи праве цигаре из својих табакера; а домаћин их послужује својим дуваном, доноси им жижице и таслице за пепео; трчи из собе у собу, одговара на питања и ословљава ћуталице. А затим стане на сред собе и распитује домаћицу и Мариолу јесу ли сви послужени, а понекад хоће, богме, и госте да запита је ли добио онај или онај жита, или вино, или већ што овоме као госту следује на једној таквој слави. А то ради и домаћица Кева. И она дигла, онако мало расејано и забринуто, обрве и пази да ко не остане непослужен.

Кажем вам, слике шарене, а све једна за другом долазе као у калеидоскопу. Сад баш је ту између гостију и г. Пера, ветеринар, с госпођом, и г. Трифун, лиферант, са својом женом и децом, са двоје малих и једним већим, једним главатим и бучмастим буцовом са шеширом који му је равно до ушију набијен на главу, а који је или заборавио или не може да га скине – јер су му заузети не само џепови него и руке колачима са разних досад посећених слава. Ту је и г. Јова, срески писар, са женом у либадету са исеченим рукавима и дијамантским прстеном и граном на шамији испод које се пружају бестрага дугачке шишке, које се спомињу у једној пакосној песмици заједно

са именом господина начелника окружног, а све поводом оне гране коју јој је купио г. начелник, јер су пре тога ломили јадац. Госпођа писарка је за све време ћутала и седела као кип, само се једном (заваравши домаћици очи) макнула и превукла прстом преко политираног стола, али се на њену жалост уверила да нема прашине. Дошао је и г. Милосав, апотекарски помоћник, даље и г. старатељски судија с госпођом, до њега даље још неки, а у ћошку још неко, иако томе нико имена није знао, нико, па ни домаћин. Али то га није ништа женирало, јер ако њему домаћин није знао имена, није, вала, ни он домаћину знао, па су тако били квит. А домаћину тај непознати није могао да дозна име зато, јер оне с којима је ушао није познавао, а није био опет рад да се срамоти пред њима па да их пита.

Разговор се водио онако с прекидима, мало дијалога па мало паузе; некад једно а некад друго дуже. А био је разговор онај обичан, већ стереотипан на славама. Говорило се о становима, о времену, о скупочи на пијаци, о безобразним млађима, о Фалбовим прорицањима, о броју слава тога дана и о Светом Николи за кога се сви сложише, да га ипак највише света слави. И таман се домаћин упознао са свима и ушао мало у разговор, кад мораде да прекине своју стару причу о томе како је његов дед оставио стару славу и узео ову данашњу (коју су причу многи стари пријатељи и посетиоци овога дана већ напамет знали, јер ју је овај сваке године тога дана причао бар једаред) – мораде да је прекине, велим, јер чу споља жагор.

Стижу нови гости. Сви ућуташе и окренуше се вратима.

Улази г. Кузман, казначеј, а дао га Бог па темељан и он и његова госпођа, сушта слика Вертхајмове двокрилне касе; за њим улази г. физикус Милан Ружић (пређе Мориц Розенцвајг – тако да није морао да квару монограме на салветама, шнуфтиклама и тако даље – са својом женом Наталијом и малолетним сином Милољубом, једним буљооким лепо обученим дететом са танким ногама и голим коленима, а за овима г. Мирко, пензионар, са женом Стефком и ћерком Бисенијом која је већ пре једанаест година послуживала на славама; и напослетку уђе и она прва посетитељка од пре подне, мајка гђице Мариоле, девојчета што послужује баш у овај пар старе госте кафама. Она је тек само тако, само часком дошла. „Ја ћу си туј“, рече више за себе и седе на један ћилимом покривен сандук. Дошла је само да види како јој ћерка послужује и да јој намести хаљине и косу, ако што, то јест, буде мало у нереду.

– Ајд, диж’те се! – рекоше стари гости, кад уђоше нови.

– Што, море, зар ће искочите! – пита их домаћин, не знајући ни сам да ли да их гостољубно задржи или учтиво испрати, па је зато и стао пред њи и раширио онако руке као да хвата пиле по авлији.

– Па тесто не једосте, гурабије не узосте, а веће искачате! Јолче, ела донеси гурабије! – рече Кева, агитујући већ као и свака домаћица за слаткише.

– А хвала, хвала! – клања се г. Пера, ветеринар.

– Па причекајте берем једно кафе. Јоло керко, ајде поскоро по једно кафе!
– вели им домаћица.

– Благодаримо, послужени смо сасвим, онако... А морамо да се штедим; морамо још некима. Децо, напред – командује Трифун, лиферант. – Ко што ради, жено, ово наше дете, вала, само једе – и показа штапом на дерана који је баш тада свршавао с једним колачем и гледао који ће од она два која држаше у рукама пре да почне јести – уметло се баш на твоју фамилију. Госпоја Кево, молим вас, немојте му више давати слаткиша. Халав је и ждере па не зна шта је доста, па ће да буде тутњаве ноћас.

– Ама, дете је... па викам... милује што је слатко и благо...

– Ама, оставте, знам ја његову нараф. – Е, па зогом, домаћине, збогом, домаћице! Прошћавајте! – вели Трифун, пролазећи крај стелажа на коме се тресе сав порцулан.

– Прошће како и коље! – смеје се домаћица, испраћајући их. – Ће да дође и ваша слава, па ћу да ве питам: ел' ће ви мило бидне, кад се растурује друство?

– Е, то му је! – рече лиферант, па наби шешир који је за три нумере био мањи од главе и изиђе.

– Па немојте да нас сметете с ума: Кузман и Дамјан, Неумитни Врачеви!
– вели г. Пера, ветеринар.

– Што! Ама зар саг, па и ти, господин доктуре?! – зауставља га Ивко. – Ето такој си је тој! Дор се један дигне и иска да се отидне, виде и онија па други та се дизају па се квари друство – вели домаћин и једне зауставља, а друге посађује као оно мајстори на вашару што уједаред опште са свима муштеријама.

– Не заустављајте нас... морамо. Морамо – рече гђа ветеринарка – имамо још на једанаест места да свратимо. И они нама, већ, што кажу, и богзна како, сваке нам године долазе и посећују нас; а, што кажу, више пута и преко године, а ми, какви смо, тек сваке друге.

– Море, па и треће... – рече домаћин.

– Па, што рекосте, и треће. Ја се, верујте, морам признати да је до мене кривица – вели гђа ветеринарка забадајући шпенадлу – ја се, верујте, и не бих сетила, ал' мој Пера на то страшно пази. Он то зна. Има све славе у нотесу записане, па увек зна кад ко слави. Он то зна и води рачуна, а већ по мени, каква сам ја, бог зна кад бих им и да ли бих им отишла! Док ја у њихову кућу једанпут, дотле они код мене десет пута. Баш ономад сретнем се с госпојом начелниковицом, па лепо видим, баш љута жена на мене... пребацује ми... каже ми: „Не, не, немојте ништа да ми говорите, знам да умете слатко да говорите... нећу да вас чујем, да вас чујем нећу!“ Каже она, а видим баш жао жени. Чисто ми жао, срамота ме, мислиће још жена да се ваљда гордим! А није, бога ми, него ми така нараф. А тек мислим у себи: Боже, Цајо, докле

ћеш ти бити таква! Још да нема оне наше Женске подружине, ти се не би ни видела и састала никад са светом! А ја сам тамо деловоткиња и концепте правим, а госпоја начелниковица је председница.

– Ајде већ, Цајо! – рече муж.

– Изволте кафу! Што зар ћу па да врнем кафу? – чу се танки гласић гђице Мариоле.

– Фала, фала, Јоло! – рече гђа ветеринарка, па уштину девојче за образ и пољуби је. – Нећу моћи спавати ако још једну попијем.

– Кој неје пија кафу?! – стаде питати девојче и окретати се по соби.

– Хајде баш да вас ослободим терета! – рече један гост и узе па попи оба филцана кафе.

– Па елате, изволевајте јутре берем па патерицу; патерица се вика женски светак! – вели домаћица.

– Дакле, надајте ми се сутра засигурно! – вели гђа ветеринарка.

– Хоћемо ли већ једном? – рече нестрпљиво г. Пера.

– Ама молим вас, молим – умеша се г. Мирко, пензионар – па останте мало. Немојте да помислимо да је то због нас.

– Ах, таман посла! – извињавају се гости, спремни за одлазак.

– То је оно – вели г. Мирко, – што казали: „Дошли дививији па истерали питоме.“

– И вас ће, и вас, не дојте се – вели старатељски судија. – Данас мени, сутра теби! Знате како кажу. – А јесмо л', бога ти, жено, били код нашег Јелесија, код поштара?

– Нисмо, знам добро – вели жена. – Сећам се баш добро да смо само прошли и завирили, а ти реко: „Хајд да оставимо за после, кад ударимо натраг.“

– Добро, кад ти велиш. Ама, знаш, само да се како не обрукамо; ако смо већ били па му одемо још једаред.

– Ама, берем кафу? – наваљује домаћин.

– Фала, домаћине. А што ме тераш, кад ето ја сам идем – вели старатељски судија. – Научио сиктер-чорбу, ха, ха, ха! Кажем му, господин Мирко: а што ме тера, кад ето ја сам идем.

Смеју се обојица.

– Па још једна кафа баш може?

– Благодарим – вели старатељски судија, – то би ми била деветнаеста од јутрос.

– Не мари вам тај за кућевне кафе – опада га гђа судиница – увек се због тога свађам с њим. „Не умеш ти никако да ми испечеш кафу као у кафани“, секира ме он, као да се кафа пече, а не кува!!! Ја кад скувам себи у лончић – онда бар знам да пијем кафу! Ја хоћу у лончић, а он у цезву.

– Е па збогом! – вели г. Пера.

– Зар баш одосте? – гракнуше неколицина од седећих.
– Дакле: Свети Алимпије Столпник! – клања се г. Пера и излази с госпођом.
– Павловдан! – клања се г. старатељски судија и излази с госпођом.
– Света Петка Параскева! – вели срески писар и поклони се и оде и он с госпођом.

– Извините што вам кварим овако лепо друштво, али, верујте, морам – рече један дотле и неопажен из буцака, и поклони се и оде.

– Ко је овај човек? – пита казначеј домаћина.

– Овај човек? – вели домаћин па ућута за мало. – А кој ће да га знаје! Требе да је неки пријатељ, ама га ето не знавам саг. А требе де је добар човек: и прилега на тој! – заврши Ивко панегирик непознатоме, иако је овај малочас у забуни сео на туђ шешир и седео на њему све време док је на слави био.

И сви се сложише да је то био неки мора бити добар човек, иако га нико није познавао.

Пауза.

Да би прекинуо паузу, г. пензионар се окрете домаћину:

– Е, мора ти се, мајстор Ивко, признати да имаш, вала, красан дан за славу! – рече г. пензионар. – Леп дан! Није фајде!

– Ја! Доиста! Особит! – чу се из разних буцака.

– А, па Ђурђевдан је увек леп, обично је увек леп дан! – рече г. казначеј.

– Јесте, увек је леп! – рекоше још четворо у један глас.

– Јоло – шапну домаћица и даде очима знак Мариоли да послужи госте вином.

Служи се. Пауза.

– Море, па и није увек. Каквих сам ти ја све Ђурђевданова запамтио, боже мој, па једна несрећа, један кијамет просто; да бог сачува! – вели г. Мирко.

И гости некако осетише одједаред као да је неко са снегом по капуту, шеширу и чизмама ушао у собу и унео зиму унутра.

– Памтим ја лепо као да је јуче било, беше то, чекај, молим те, пре... пре... пре... двадесет и две, или, богами, биће и пуне двадесет и три године (почео сам већ помало да заборављам... остарело се), али знам добро да сам већ био помоћник казначејства (не знам да ли се ти, Стефка, сећаш) – рече пензионар жени до себе – памтим лепо каква је несрећа напољу била, да смо морали опет унети фуруну у собу и ложити баш на овај исти данашњи дан. Те су године, сећам се добро, многи ћурићи цркавали.

Сви изјављују своје чуђење а гђа Наталија физикусовица још као и неко сажалење према рано угинулим ћурићима, па наместила уста онако пријатно, и онако сачуствујући клима главом и рече: „На, могу мислити!“

– Та немојте даље, кад ето, што фала богу сви памтимо, преклане знате како је било на данашњи дан. Просто да човек лепо не изиђе из своје рођене

куће. Те не знам киша, те ветар, те као на форму снега; блато, па човеку формално дошла, што кажу, душа мокра – рече други онај Непознати, који је такође поодавно дошао па никако да се макне из ове куће а који се тек сад мало откравио и мало већи монолог изговорио.

– Па и то, што рекосте, преклане, ето како је преклане било! – вели пензионар. – Није фајде, побожан човек наш Ивко, па му и светац помаже. Аха, ха, ха! – смеје се и тапше домаћина по рамену.

– Тој ће му бидне! – смеје се домаћин.

– А јутрос још као да је изгледало да неће бити тако лепо. Ја сам, верујте, жив премро био – вели онај. – Не знам само да ли сте и ви приметили? – вели Непознати.

– А ви је ли сте, пријатељу, добили кафу? – запита га домаћин, чудећи се да је још ту.

– А, јесам, јесам, хвала! – захваљује онај.

– А, ништо, сал си питујем, зашто знаш може да се и заб'рави! Па си отиде човек без кафу – рече Ивко, па му се мало после окрену. – Знаш, господине, слава је, мнозина су човечи.

– Јесте! – вели домаћица – и мен' ми беше некој време стра'! Кад би пред легање, а Ивко си изишеја беше на двор у шес' по турцки, па кад се врнуја, а он рече: „Кево, мори, 'оће“, рече, „да ни се батише слава, ће врне, рече, ћиша: натуштило се, леле“, рече, „отутке оди Прокупачко“. А мен' ми па бил жал, па викам: „Да не да Господ, берем за сутра, а после“, викам, „ако ће, што ми веће треба лепо време!“

– Ах, то је дивно! – прихвати Непознати. – И тако ви сте се дојали а нисте имали зашто! Ха, ха! Е, тако је то. Не зна човек никад унапред; време је, па се зачас промени.

– Јесте, алис такој – рече Ивко, па га погледа, онако мало крадом га загледа од главе до пете.

– А ето мој комшија, кад је лане славио Митровдан, па до пет ујутру не може бити лепше. Мајски дан формално, фактички летњи дан, а око шест, кад, тек се уједаред смрче, па закупи најпре ветар, а после једна киша, и један снег и просто једна несрећа! То беше грозан а уједно и диван тренутак!

– Јоло! Ела на господин једно кафе! – рече Ивко девојчету и показа на говорника.

– Ах, какав буран дан! Сећам се лепо кад дуну, па ми диже шешир с главе, а ја да у'ватим шешир а он ми изврну кишобран. Оде сав бестрага. Ах, то је било трагично, управо трагикомично: да, да, сасвим трагикомично. Зар не, госпоћице? – рече обраћајући се Мариоли која му окрете љутито леђа и на-прћи уснице. – Морао сам нов да купим, а и онај је био нов-новцит, свилен, за двадесет и шест франака ми дао један мој добар познаник, један који ме

просто обожава, и то само као мени, по коштању. Како вам се то допада?! – заврши онај срчући кафу и гледајући по гостима, а почешће на Мариолу.

– Право кажете, не зна човек никад како ће да буде, па зато баш и кажем малочас мом пријатељу Ивку да је срећан с даном... А колко оно имаш ти соба?

– Па, слава Богу, како за нас једни простаци људи, доста. Ете ова овде и она што гу видиш и она трећа и једно сопче, мутвак и килер.

– А то је твоја кућа, је ли, домаћине?

– Наша, господине! Од татка ми остаде; татко ми гу јоште имаше, а ја си салте купи од комшију једно парченце од авлију, там' куде је саг шупа, како гу вија викате, за дрва и кенеф, да прошћавате.

– Благо вама – вели гђа пензионарка – кад ето тако лепо имате своју кућу, па се не морате сваки час селити. То ће ме сељакање и са'ранити пре времена, а ми се сваки час селимо.

– Е, па сад се не селиш – вели г. Мирко.

– Пре сам се селила из места у место, а сад из мале у малу. Је л' оно само сеоба, не ваља оно! А да си ме послушо кад сам ти говорила, могли смо имати своју кућу.

– Јест, а откуд да купим и где да купим, кад сам непрестано мењао места. Треба новаца.

– Тек ја знам да то ништа не ваља – вели гђа пензионарка. – Кад погледам само на ствари, а мени се тек стегне око срца. Све нам то полупано и искр'ано и одрано ко да су Черкези лупали.

– Две сеобе, једна паљевина! Ето то ти је! – вели Кузман, казначеј, који је, наравно, као сваки казначеј, имао не једну кућу, јер пуж без љуске и казначеј без куће не да се ни замислити.

Опет пауза.

– Па јесте л' имали, госпоја, гостију? – запита гђа казначејка, ослободивши се крај мужа.

– Па, сполај на Господа, беше ги доста, сијасвет! И у овуј и у онуј собу беше ги пуно, како семке у лубеницу – вели домаћица.

– А шта знате! – вели гђа казначејка.

– Живи људи па се обилазе. Још да нема ових слава, не би се, богами, кажем ја, знало ни да смо комшије! – вели пензионар.

– Па изволте и код нас – умеша се г. физикус Мор... овај, Милан, који је до сад само ћутао и само се учтиво и симпатично смешио.

– Истина! А коју славу славите? – пита гђа пензионарка.

– Па узела је и моја госпођа, јесте, да славиме трећи дан Духова, јесте! – вели г. физикус. – Дакле, ми сме тако слободни, ми се надаме.

– Па наравно, доћи ћемо – вели гђа пензионарка. – А изволте и ви код нас, наша је слава пре ваше, још неколико дана. Ми славимо Светог Николу, овог летњег.

– Истина! А што, госпоја, летњег? Боже, летњег да славе! – чуди се гђа казначејка равнодушним гласом.

– Па знате, оно све једно је, један Никола је ко и други, летњи ко и зимњи. Само Цигани, што кажу, праве разлику. Они воле *Ђурђевдан* што им доноси лето, а мрзе *Ђурђица* са његовим лапавицама, ветром и снегом. – А нама свеједно! Зимњег славе многи; већ ко ти га и не слави! Па тако нико ником скоро и не може да иде у посјету. А летњи је већ друго, па ја и Стефка договорили се још пре двадесет и више година и јавимо преко новина: нек изволе пријатељи на летњег на честитање.

– Није друкше! – рече неко у друштву.

– Та шта ми то казасте! – чуди се госпођа казначејка равнодушно.

Опет једна пауза, коју прекиде домаћин из учтивости према гостима (а нарочито према г. Мирку чијим се познанством поносио), па стаде хвалити Св. Николу. Хвалио га је као највећег свеца којег највише Срби славе. Ивко је радо читао *Жијија светиш*, знао их наизуст, и ниједан му се светац, вели, није тако допао као исти Св. Никола. Толико га свет слави, а, вели, и заслужио је то.

– Још малецно детенце доклен беше Св. Никола – вели Ивко – не тејаше да сиса у среду и петак; сиску да не види и гура гу сас руке! Не тејаше, демек, да блажи, ели, што си вија зборите, да си *иремси* среду и петак. Јоште онда, море, па видоше удаво татко и мајка му, Теофан и Нона, што ће ги детенце напраји велики чес' и ће стане најголем светак у сав кристијанлак!

– Доиста, признају многи, највећи светац, има највише слава; пола Србије и Српства слави га – вели неко из буцака.

Гђица Мариола, која је по неком инстинкту знала кад треба да послужи, уђе и сад и стаде послуживати вином и слаткишем. Млађи узимају и вино и слаткише, а старији само вино, а за слаткише извињавају се слабим зубима.

– Изволте пуслици – нуди гђица Мариола г. Мирка.

– Фала, дете. Хе, хе, да си ме пре четрдесет година послужила – вели г. Мирко – па да и узмем пуслицу, ал' у шездесет седмој нису ми, дете, више зуби за то. – За Мариолом иде домаћин и са најљубазнијим лицем носи тањир са дуваном и цигар-папиром по њему озго, па и он служи и нуди госте.

– Изволте. Кој пије тутун, нек се послужи.

Сви праве цигаре.

Опет пауза.

– А ти, господин Мирко, не чуриш ли?

– Како рече? – пита г. пензионар Ивка.

– Викам: ти зар не пушиш, господин Мирко?

– А, фала, фала, не пушим. Или, то јест пушио сам некад, а сад да га не видим; да га не видим, исти дуван.

– Боже господи! – чуди се домаћин. – Па сад ич ли не пијеш тутун, господине?

– Боже сачувај! – вели г. Мирко. – Ама никако!

– А сад бисте баш – умеша се казначеј – као пензионар могли и требали да пушите, да, овај...

– Да правите онако, што кажу, знате, мало движенја... – прихвати гђа казначејка.

– Та и то – рече казначеј – ал' и онако, због дугог времена.

– Пушио сам ти ја, ко што малочас рекох, мој газда Ивко, те још како сам пушио! – вели г. Мирко, обраћајући се Ивку који се замајао послуживањем цигара па и не слуша, докле га не гурну домаћица и он остави дуван и дође са љубазним лицем да слуша г. Мирка. – Пушио сам, па као сваки Турчин. И мучно да је било у време моје човека који би такав тиријађија био ко ја некад. Само у дувану да не оскудевам, за то сам се старао. А сад, вала, могу по мени баш слободно да га и не саде. А пушио сам четрдесет и пет година равно, од петнаесте своје године па до пре седам, а сад ми је шесет и седам – на Огњену Марију узећу шесет и осму, а моја бака шесет и прву, а Бисенији ће на Малу Госпојину...

– Та шта си опет окупио, мари ко за твоје године! – прекиде га гђа Стефка.

– А право велиш, научио сам све с цифрама, па и не питам је л' ком то по вољи. Хе, хе, велиш, моје године. А кам' срећа да су моје, него нису моје. Моје су само оне што су ми још остале, а оне, што кажеш да су моје, да су моје, биле би код мене, ал' су отишле, прошле. Ко што вам рекох, шесет осма...

– Та шта говорите!? Шесет осма? А ја вам не бих дала ни...

– Јок, јок, не гледајте ви, госпоја, на мене! Ако сам ја оваки и овако изгледам, ипак сам ја шесет и седам Месница доживео. Ама у моје време није се знало за беле кафе и крофне, нити се знало за те милипроте, ни за те супе и сосове! Него качамак и проју, па купус у ужичком лонцу земљаном, па како се који дан више подгрева а оно све бољи, јакако! Па, госпоја, брате, проје; „Проја баје, купуса нестаје!“ Јакако, али ја вам још не знам шта је то зубобоља, нити ми је иједан зуб мој бламиран!

– Ха, ха! – смеје се казначеј – оно ми се допада, како оно рекосте: „Проја баје, купуса нестаје!“ Еј, господин Мирко! Бог те видо!

Сви се смеју, а г. казначеј брише сузе од смеха и почиње већ да штуца.

– Па сад, ама баш ич ли не чуриш, господин Мирко?! – чуди се домаћин.
– Боже господи, свашто на овај свет!

– Сад никако, а пре седам година, ока зрела бајиновца, равна ока – па не састави ни две недеље! Ето, жива моја Стефка – нек ми она не да лагати – ето она зна, како сам и колико месечно пушио.

А гђа Стефка и не гледа, него гледа преда се, па махну главом и руком као да је хтела рећи: Мани! Поменуло се, а не поврнуло се!

– „Море, ти сваке године нопушиш по један пар хаљина!“, вели ми она љутито. „И џубе, жено, реци и читаво џубе“, дирам је ја. И ја сам видим, ама не могу, немам куд, научио сам!

– Право кажете! – умеша се онај Непознати. – Исти сам вам такав и ја (Ивко се опет окрене, па га гледа неко време). Ја чим се пробудим, то ми је прво, да се машим за табакеру.

Ивко даде Мариоли очима знак да послужи Непознатогa кафом.

– Благодарим – рече овај, кад му донеше кафу – нека се мало охлади, ја пијем радије хладну... Још се нисам ни дигао из кревета, ни умио, а ја већ одмах правим цигару и пушим још онако необучен, лежећи у кревету. И то ми је, нећете ми веровати, баш најслађа цигара. Најслађа цигара. Верујте. Божанствено нешто; бар за мене!

– Има... има! Има таквија човечи што су, што се каже, тиријаћије на тун! – вели му домаћин, а на лицу му читаш лепо како се мучи да се сети где се то он морао и могао познати с тим човеком!

– Е, исти сам вам такав и ја био ко што ви оно мало час за себе рекосте – вели пензионар. – Па, ко што рекосте, још у кревету док сам, чим се пробудим и још онако неумивен, а ја одмах јала за табакеру испод јастука – а тако сам научио путујући по срезу док сам још био срески писар – па у кревету пушим. Љути се Стефка моја, ова до мене, па вели: „Та чекај бар да узмеш слатко.“ А ја кажем: „Џаба ти твоје слатко, ово је моје слатко; од овога ништа слађе па свету!“ Па пушим у кревету. А понекад и ноћу, усред ноћи се пробудим, направим цигару па пушим, у мраку!

– Та шта то говорите! Тако пасионираат! – чуди се гђа Наталија.

– Ах, дозволите ми – рече онај Непознати – да вам приметим учтиво, али ви немате, госпођо, ни појма како је то кад се човек навикне! Госпођице Мариола, лепо бих вас молио за једну жижицу. О, велика хвала! – рече и запали цигару и пушташе задовољно димове.

А Ивко скоро заборавио све друштво, па једнако лупа главу: ко може тај бити што никако не одлази, а већ је четири пута послужен кафом! (И што је најстрашније, каже да може сијасет кафа да попије!) Аја! Никако да се сети.

– Ево ја мислим – настави овај – да бих три дана могао бити мртав гладан без мрве хлеба, а ни пола дана, ни пола сахата или часа без цигаре! – и погледа блажено и некако мило на цигару и дим који се дизаше од ње. – Славно је то!

– Разуме се! – рече неко из друштва, коме је то по свој прилици била и прва а и последња реч у овом друштву.

– И да ми неко, на пример, тако гладном, метне преда ме и остави да бирам, на једну страну бифтек, или какво друго најлепше јело, а на другу страну цигару, па да ми каже: Бирај сад које ћеш од овога двога, једно или друго, ја бих...

– Ти би узео и једно и друго! – упаде му мало, као рекао бих пакосно и багателишући г. Мирко који је већ почео бивати нервозан.

– О варате се, јако се варате, стари господине! Ја бих, верујте, без икаква предомишљања узео ону цигару, а не бих ни погледао на тај ручак. Пристао бих да гладујем још три дана. Можете мислити шта хоћете, али ја сам бар такав. Чини ми се да бих умро без дувана. Ваздух и дуван, то је мој елеменат!

– А, има то таквих људи – рече неко.

– Чини вам се то. То је само уображење једно и ништа више, кажем ја. То вам се само тако чини – рече г. Мирко обраћајући се гостима – а кад чујете и кад саслушате ово што ћу вам сада испричати, што је са мном истим било – онда ћете и ви сви друкчије мислити.

– Могуће, сасвим могуће. Пардон, господине! – вели онај. – Нисам тако разумео и мислио.

– Да ми је пре седам...

– Молим, молим. Причајте само, ја сам пуно љубопитан! – прекиде га онај.

– Да ми је, ви’те, ко реко пре седам година – поче г. Мирко вишим и јачим гласом – да ћу ја моћи без тога дувана и по сахата – ја бих, верујте, држао да је луд човек, који не зна шта говори. Јер ја сам пушио душмански. Једну пушим, а другу већ правим; чим једну избацам а ја одмах другу заденем у муштикалу (имао сам неких седам све испушених муштикала а све од праве пене и ћилибара). Па радним даном, кад сам у послу, и боже помози, али недељом, кад немам посла, а ја лепо да се ошугам онако залудан. А и иначе слабо пишем, а и не читам, нешто због очију, а нешто и зато што, брате, садање књиге нису ко пређашње; све неке љубезне ствари а нема да се, на примјер, описују Наполона Бунапарте ратови, дојеви и ловови на елфанте и тигрове, па да се, брате, буди јуначество у народу. Ништа од свега тога, па недељом једна невоља!

– Но, могу мислити! Научили сте да сте у послу. Молим вас, не прекидајте, само даље! – вели онај.

– Јесте, увек сам мрзео бадавације! – вели пензионар, погледав Непознатого онако испод очију, па наставља причање. – А ја, ко што вам рекох, узмем испод кревета недељом ону велику паклу дувана, растресем једне званичне новине – рече и засука рукаве – па растресем бајиновац по њима, тако за

пола оке или нешто мање, па седнем па правим цигаре. Направим да ми је доста све до друге недеље. Тако сам вам ја радио.

– Ужасно! – рече онај.

– Е, па тако вам је трајало то све до овог садањег монопола – настави г. Мирко – а кад дође монопол, те поскупи дуван, а и гори је, а ја већ почо...

– Сто монопола нека се уведе, али ја морам пушити! Пардон, изволите само даље.

– Уђем ја једном да купим дувана. Дам шесет пара за пакло. Кад узо пакло, немаш га, брате, шта видети! Кад стегнем, а оно се скупи ко сунђер. Дај другу, дај трећу, четврту, све таке исте. Еј, Мирко, шта си дочекао! Та ово је скупо ко шафран. Ништа, узем ја! Два-три дана после тога уђем опет и купим. Опет тако, узо ја да бирам, једва нађем једну набивену, узем њу, кад отворим, ситно, брате, ко дурмут, само труње и прашина. „Па ово је ђудре, ситно!“, рекох ја. – „Могуће“ – каже ми шегрче. – Та какво „могуће“, кад је тако! „Па ви хоћете пуну паклу!“, каже ми он. – „Па ко ће ово да накнади?“, питам ја. – „Па кад није пред сведоцима отворена, не вреди вам ништа, морате другу купити“, вели ми онај матори који се диже испод тезге. Не купујем ја, вала, више! Бацим им пакло и изиђем онако љут из дућана! Оставим и паре и дуван. Да ти ја сад ту доводим два сведока за једну паклу – то, вала, нећеш доживети!, рекох и одох без збогом.

– А, то није само вама пасирало...

– Е нећеш више, Мирко, да пушиш! – рекох ја. – А мој пријатељ Марко, казначеј (умро је, бог да му душу прости, а познавали смо се и живили ка браћа неких тридесет и седам година: умро је ономлани као казначеј друге класе)...

– Та није могуће! – вели онај.

– Шта није могуће? – пита г. Мирко.

– Та да је г. Марко умро: та лане сам га видео!

– Кога, брате?

– Па Марка, казначеја! И после, он није био тако стар, као што се бар из вашег причања види.

– Ама шта ви! Зар је један Марко, казначеј! И после ко зна ког ви казначеја мислите! Умро је, брате, како да није умро; оставио удовицу, госпоја Настасију, ено још и данас жена носи црно... и троје деце.

– Ах, имате право. Пардон! Онај је био помоћник казначејства и нема деце, тај што га ја мислим.

– Не мислите ви, брате, ништа! – Ама где сам стао? А, ја! А покојни Марко чуо то шта сам казао па каже: „Ко, зар ти да оставиш дуван! Ајде батали! Ко ме ти то! Ко, зар ти? – „Ко, зар ја да не могу да оставим дуван?!“ – „Е, па видећемо!“, вели он. „Е баш и видећемо, вала!“ велим ја. Ја мој грош не дадох више, вала, за тај дуван.

– Но ово је све то интересантније! – узвикује онај. – Знам већ све. Опкладили сте се, јелте?

Г. Мирко га само погледа па извади плаву џепну мараму.

– Па онда? – пита онај.

– „Па онда“, када знате боље него ја сам, који сам све то и доживео, онда ајде причајте ви! Изволте само, причајте! – рече пргави старац и стаде превијати на колену своју велику плаву мараму. Та да!

– Молим...

– Молим и ја вас. Изволте само, причајте шта је даље било; а ја вас нећу прекидати ко ви мене једнако што прекидате – рече и стаде пргаво брисати марамом дркове... – јакако!

– Та, Мирко... – умирује га гђа Стефка.

– А, та мени је доста само мало... (па се закашља) ...кад се наљутим, џаба ти онда и разговора и приповедања!

– А, ови су старци такви. Бадава, остарина и омладина никад се не сложи! – вели онај полако неком до себе.

– Па што беше таг, господин Мирко? – пита га домаћин.

Накашља се г. Мирко, па настави вишим и јачим гласом, а све крадом погледа кад ће га опет онај прекинути!

– „У шта да се кладимо, да га нећеш оставити?“ вели ми Марко, тај мој пријатељ, за кога вам мало час рекох да је умро. „Нећу да се кладим, него ти ево кажем да нећу да пушим, а то је вала, мислим, ваљда, доста.“ – „Ама да се опкладимо“, вели он, „никако друкче!“ Морадох напослетку. Опкладимо се у једно назиме.

– Ха, ха! Зар нисам погодио?!

– И ја поклоним момку одмах ту у кафани и табакеру од пакфона, а било је у њој, чини ми се, и нешто мало дувана, и муштиклу од пене, а добио сам је на дар од неког Ибрахима, тефтедара, кад смо уређивали границу па се упознали и после се поздрављали често по приликама. И како сам се тада зарекао, тако ни дан-дањи нисам вам ја узео ту цигару у уста, ама никако! Џаба му, ко је воли; али ја никако, ама никако.

– Величанствено! Дивота! И добили сте опкладу?! – узвикну онај.

– Добио, брате слатки, јакако! – вели г. Мирко малаксалим и скоро плачевним гласом – како да не добијем кад сам се насигурно кладио! Дабоме да сам је добио, кад вам кажем да нисам после никад узео ни цигару ни дима једног пустио!

– Дивота! – опет онај.

– Дивота – недивота, то му је сад, ал' ја не пушим више.

– А јелте да вам је спочетка било тешко; јелте, признајте! – рече опет онај.

– Не пушите, истина, човек сте од речи, наравно. Али тек-тек и сад кад неко пуши, јелте да вам је тешко? Знам ја!

– Ама како тешко! – осече се г. Мирко па се закашље. – „Знам ја!“ Зна он боље него ја!

– Наука! – рече домаћин.

– Оно јест истина, спочетка ми је било доста необично. Није шала, четрес и пет година, ал’ опет... после је ишло све лакше. Купим бадема, па једем, госпоја, да заварам уста.

– Дакле бадем је средство... да... – рече казначејка.

– Или купим шећерлеме и ратлока код онога Јанаћка Чикиридеса, ликер-ције на ћошку што је, па тако, као што сам малочас реко, заварам уста.

– Наравно, навикли сте се! – рече неко.

– И сад не пушите – чуди се гђа физикусовица.

– Никако, госпоја.

– И фурт једете бонбоне и картацетле? – пита гђа физикусовица.

– А, не, то сам само неко време радио, само првих дана. А сад узмем ев’ ове моје бројанице (а доно ми их је Настас, лецедер, са хаџилука из Јерусалима), па их пребрајам. Забављам се тако, госпођо, да заварам прсте, па као да правим цигаре.

– Господи боже – чуди се домаћин. – Свашто на овај свет! Да гледаш, а ти да не чуриш!

– Море, не само што не пушим него још сваког совјетујем да га батали. А није да се не може. Кад ми то неко каже; е, а ја бих онда пуцо од муке! Може, брате слатки, човек све, само кад ’оће... само кад ’оће.

– Ја, богоми, не могу: не могу, па ето, боље да признам! – вели онај.

– И верујте да се од тога дода сасвим друкчије осећам. Знам, боже, пре: те не могу ово, те не могу оно: те једе ми се оно, те спреми ми, Стефка, ово. А сад, од како не пушим, само трпам у тањир па питам: има л’, Стефка, још; донеси још!

Смеј и чуђење опште. Сви се чуде и дискутују о испричаном, само је госпођица Мариола равнодушна, а бог зна да л’ је и чула ко је то оставио дуван па сад има добар апетит. Она је дигла мало забринута своје обрвице па гледа час по гостима, час у домаћицу да прими налог, а час на врата да види неће л’ се појавити нови гости, јер јој се често чинило да чује жагор и кораке споља.

– Где је тај домаћин? Амо, домаћине! Домаћин има ли га туј? Није сваки дан Ђурђевдан! – чуше се гласови споља.

И опет уђе једна или управо две засебне гомиле и све се очи окренуше новим гостима. Једна је гомила лармала, по чему се видело да су ти из те гомиле били интимнији, а друга је била мирнија. Најпре уђоше ови мирнији, поздравеше се с домаћином и поседаше, а за њом уђе она друга; тројица весела изгледа, здрави као тресак, а зашиљили шубаре и накривили их на једну страну.

– Добро те се и саг сетисте и наканисте! – вели им домаћин, излазећи им радостан и сав блажен у сусрет.

– Е па ти, фала богу, знаш нас! Ми се тешко накањујемо човеку у кућу – рече један.

– Али кад му већ дођемо, онда нас шале не отера! – прихвати онај други.

– Знаш како причају за медведа: Откинули му једно уво док су га узвукли на крушку, а после и уво и реп док су га свукли с крушке. Е, то ти је исто и с нама.

– Твоја кућа, наша кућа; тој си ми знамо. У половин дан, у половин ноћ, кад си милујемо ће улезнемо: и кад си опет милујемо, таг ће па излезнемо! – вели трећи.

– Познавамо се, де. Побратим побратима да не знаје, бива ли, а? – смеје се домаћин задовољно и блажено, гледа их неким очинским пуним милоште погледом и нуди их да седну. – Елате малко да поседите.

– Е па, Стефка, биће време, богами, да се ми...

– Ама куд искате па саг ви? Лошо ли је зар код нама? – пита га домаћица.

– Ама баш зато и да идемо, велим ја; јер кад ти је најслађе, веле наши стари, а ти баш онда прекини!

– А зашто да кварите друство?! Зар ми дор дођомо, а ви па да искачете?!

– пита један од скородошавших.

– Хе, тако је то у свету. Старији млађима треба да начине места, јер на млађима свет остаје! – смеје се г. Мирко.

– Збогом! Клањам се! – вели г. физикус.

– Милољуб, тантику у руку! – наређује гђа физикусовица.

– Дакле трећи дан Духова слободни сме надати се! – рече физикус клањајући се и излазећи.

Одоше. Од старих остадоше казначејеви и пензионареви.

– А где су вам госпоје? – упита гђа казначејка.

– Слуге несмо, госпоје немамо, а ако да питујете за наше жене и домаћице, ене ги одоше си дом! – вели један од оне тројице.

– Па јесте л' били на колико слава? – запита г. Мирко газда Аксентија Прибака, шпекуланта и лиферанта.

– Јок, на два-три места само. Само к онима сам ишао с којима тргујем... знаш ред је... – одговори лиферант па хукну и раскопча дугме на огрлицу од кошуље. – Не марим ја то, ал' шта ћеш...

– А који су ово? – пита г. Мирко полако домаћина и показа на ону тројицу.

– Друство, све пријатељи; побратими се викамо, а много убаво живујемо. Онај у хоше што је, то је Мита, викамо га Курјак; онај па до њег што си седи то је Јован Смук; а онај па трећи што је, ако да запиташ и најмалецно детенце из малу, ће да зна да ти каже за Калчу, тој си је Калча. Ако си слушаја кадгод

за Калчу, ето тој си је тај Калча. Микал Николић Калча. Све људи од ред; еснаф-човеци, што се каже.

– Чини ми се да их знам мало; биће из виђења.

Они се поиздигоше мало са седишта и поздравише га.

– Не ги знајеш, господине, нису чиновници како тебе: еснаф-човеци, како ја што сам. А убаво се живујемо: како сол и 'леб! – вели задовољни домаћин.

– Како Божић и Бадњи дан. Ич не може, господине, један без другога, како да су родљаци! – вели домаћица.

И доиста је тако било. Били су нераздвојни. И мислим да вам нећу бити досадан, штавише спашћу вас од досаде, јер г. Мирко је опет почео једноме од нових гостију из оне друге групе да прича, како је оставио дуван, па да га не бисте опет морали слушати, боље да чујете коју о овима. А после и г. казначеј се упустио у разговор с газда Аксентијем, лиферантом, који му се примакао (а као што је већ сваком познато, лиферанти не испуштају из вида никад наше казначеје, него их јуре као ајкула лађу). Нешто се разговарају врло пријатељски и газда Аксентије је већ позвао г. Кузмана сутра на један добар ћевап. Док се, дакле, они разговарају, и г. Мирко прича и по други пут како је оставио дуван. А једна госпођа другој о неком занимљивом роману који баш сад чита и стала је баш на оном месту како се син барона од Друденштајн заљубио у млинареву ћерку а његови родитељи неће ни да чују. „Заборавите ме, бароне од Друденштајн“, казала му је девојка: „заборавите ме, као што вас ја никад заборавити нећу!“ Баш ту сам стала – вели госпођа – па сам превртала из нестрпљења да видим даље; све се бојим да не учини штогод од себе, да не скочи под точак воденички! – Док, дакле, они то причају – слушајте ви ово.

Сва је скоро варош знала за леп живот оне четворице: Ивка, Курјака, Смука и Калче.

Увек су били заједно и сваки је казао: да се не чуди како их бог створи, него како их састави! А били су таман створени један за другог. Мајстор Ивко је био најмирнији и највреднији међу њима, реко би човек у први мах да и није за њихово друштво: па ипак ни он, такав какав је, није могао ни пола дана да издржи а да се не види бар с једним, ако не са свима. Кад су заједно, а они су најсрећнији. Увек имају шта да се разговарају. Вазда један другог траже. А кад се нађу, а они се гледе задовољно као да се нису бог те пита откад видели. Ако један купи хаљине, свима се допадне и штоф и крој, па сви поручују таке исте. Кад један почне да носи зимски капут, сви почну; ако један осети да му шкоди дуван, сви се туже и одлучују да остављају дуван; а ако један омрзне неку кафану, ниједан више не назива бога том кафецији. Накратко, били су нераздвојни на велику жалост својих жена. Жене им се и нису богзна како пазиле, али они, то је било за причу. А најлепше се то видело онда кад је који од њих болестан. Чим један само мало покуња, а они други просто премру

од страха, па се забрину иако та болест у самој ствари није ништа, ништа озбиљно. Одмах се ужурбају и распитују један другог: кад су га последњи пут видели, какав је изгледао, је ли било каквих симптома, да је, на прилику, мање јео или мање пио, и тако нешто. Па онда иду и обилазе га. Поседе мало, па онда иду забринути. Ћуте само, а тек ће неко од њих: „Море, видесте ли, људи, од побратима што се напраји! Ич не ваља, ништо се напраји од човека! Ће га изгубимо, па ће останемо како сирочици без мајку!“ – „Не ваља, ништа не ваља“, вели други. „Нема ту ништа него треба доктура звати, док не будне доцне.“ – „Море, какав доктур!“ вели опет онај први, „с очи да ги не видим тија екимини! И онија ће си па некому да помогну?! Ајде па и ти како збориш то!“ – „Море, на три сам екимина поручаја пилав“, вели Калча, „а мен’ ми неје јоште ниједан. Ама ја ги и не зовем! Заш’ па да ги викам?! Ни на Чапу не треба екимин, па болује ли! А зашто да га зовем?“ – „Па шта да радимо? Помагајте, људи!“ вели трећи. – „Што да прајимо?“ вели Калча. „Па ми ће га, ете, да лечимо! Какви илачи, какви бакрачи. Сутра ће си отиднемо сви на куп, па ће га цврсто да истрљамо, па ће си бидне здрав како магаре. А што му треба илач!“ И што један предложи, томе обично нема опозиције, обично се усваја. Сутрадан одлазе сва тројица болеснику и кажу му: да никако не узима лекара а они јамче и подухваћају се да га излече. А оно што би дао лекару, боље да поједу и попију у друштву. Бадава се „болесник“ брани да није болестан и да му ни на крај памети није било да зове лекара. Ништа то не помаже. Он ће бити и он мора бити трљан. „Треба да се чуваш“, веле му, „заради нас да се чуваш, ешеку ниједан!“ – И он не зове лекара, верује кардашима, а они засуку рукаве, па га стану права здрава трљати. Он трпи, верује већ да је болестан и показује где га пробада. А они трљају још јаче. „Море, оставте ми човека, ’оће душа на нос да му искочи!“ виче жена и брани мужа који се предао судбини с тврдим уверењем да ће му помоћи. – „Ти да ћутиш, роспијо једна! Лако је теби, ти ћеш да наћеш другог мужа“, вичу они, „али ми оваквог побратима никад!“ Па удри још јаче у трљање, док побратим не избечи очи као печена риба а пружи испод њих шију као корњача и не викне: „Доста бре, браћо, имате л’ душу! Оставте што и за сутра; може и сутра да дођете.“ – „Још мало“, веле они, „држ’ се само јуначки!“ Затим га оставе, алале се с њим, одреде једнога ко ће поседети код њега ноћас, а обећају се да ће га сутра опет обићи и опет протрљати. Кад оду, пита га жена како му је. А он јој одговори: да га старо више не боли, ал’ се осећа ко да су га мечке газиле. А сутрадан, пре зоре још, ухвати пут у виноград или још даље. А кад му дођу кардаши и чују да се дигао, а они одлазе задовољни што су на време стигли и спасли побратима; и радују се што су тако батли руке, те је помогло трљање. – „Да бог помаже за трљање; а ћа’мо, да тој не беше, да му поручамо пилав. Истрљамо га, ама се и диже!“ вели Калча. „Да вика доктури – море,

ми ће смо му доктури за сваки болес’!“ Али бивало је ипак и таквих случајева да је после њиховог кардашког конзилијума и дијагнозе ипак позвани прави лекар рекао: „Још два сахата доцније да сте ме звали – било би доцкан!“ Али то није имало никаква ефекта, јер су сви сложни били у томе: да је боље било дати паре механџији и ћебаџији него доктору и апотеци. У томе су били тврдице, иако су сви имућни били.

Један је био трговац, а остала тројица занатлије. Сви доброга стања, само је Калча био мало тањег стања, јер је као страстан ловац мало више забатаљивао свој алат и занат. Али је он ипак био још најзадовољнији и најбезбрижнији, ваљда зато што га је држала нада да ће се обогатити кад и остало његово друштво које је било познато у чаршији (иако не у трговачком свету) као нека врста акционарског друштва за експлоатацију блага које се, нема сумње, много налази закопано у овој нашој благословеној земљи која је негда била и царевина. То друштво није, истина, пријавило и протоколисало своју фирму у Трговачком суду нити је уживало икаква ни најмања, а камоли највиша повлашћења за своје предузеће – али је оно зато ипак живо, сложно и постојано радило. Ради тога свога предузећа били су сви јако сујеверни – као сви људи који се тим мислима носе. Волели су и отимали су се сви, сем Калче, да кумују Циганима, да крсте новорођене (а можда и већ неколико пута пре тога крштаване) Циганчиће. Та сам Мита Курјак крстио је досад некаквих седамдесет и седам Циганчића! Не велим да није имао и неке пријатности отуда, али беше и доста непријатности! Чим кога Циганина ухвате у крађи, а он из апсе поручује по „кум Миту“, да дође да јамчи за њега. „Помагај, куме; у душманске ти руке допадо’!“, поручује кум из тамнице, куће необичне, или са калдрме где су га одредили да очисти двадесет квадратних метара калдрме од зубаче траве.

А то предузеће су крили од свакога, мада га је цела варош знала. Мало-мало, па их тек нестане. Нема ни Курјака ни Смука ни Калче (Ивко није био акционар, баталио је то рано, и није више ишао на тај посао с њима, чим га је за време једног таквог одсуства калфа покрао). Где су, куд одоше, куд их нестане као да су у земљу пропали, то нико није знао. Или, боље рећи, знао је сваки само то отприлике зашто су отишли, јер би се сваки, кад би се повела о њима реч, тек осмехнуо и рекао: Нема хлеба без мотике!

А они су се дигли добро снабдевени захиром, јелом и пићем у неколико чатура, а повели би са собом увесељења ради и познатог Мила, ћеманџију, да им свира у хармонику и да им пева њима свима милу песму: *Гена мајку љуџо куне*. Кад оду, нема их по неколико дана, као да су у земљу пропали, па нити ко зна на коју су страну отишли, нити с које ће се стране и кад вратити. Али је свак знао да су извесно морали добити тих дана какве поуздане извештаје од каквог сељака – опет једног акционара тога њиховог друштва – и да

су отишли да копају какво закопано и већ давно заборављено благо, какве ћупове пуне дуђавих махмудија и талира Марије Терезије. А после сваког таквог излета и пута враћали би се празних чутура и пуних глава, озбиљни и зловољни, о трошку Мила, ћеманеџије, који је сав бакшиш добивен од њих потрошио опет с њима и на њих. „Плаћај, дре, ваљда су ти од татка остале!“, вичу му они љути и зловољни. Нису ништа нашли, али је један сељак – од тих њихових – некеме поверљиво причао: да су наишли и на сводове и све, али бадава! Уђеш унутра, зграбиш колико хоћеш, али онда не можеш да се макнеш, док не пустиш заграбљене паре из шаке! Треба им још нека травка, и једна реч, али која је то травка и каква је то реч, то неће још да каже. Утехе ради приређивали би одмах сутрадан опет какав излет, али краћи, у Бању, у лојзе на ћебап или на јагње на лози или у лов или у риболов; или ако им то није згодно, а оно им не гине облигатни доручак који је био увек озбиљнији него сваки ручак код другог света. Таких су доручака имали свакога дана, и ту би појели по двеста ћебапчића лесковачкога стила и попили осам до десет литара вина, пре више но мање. Све би то стало обично шест а и више динара; а плаћали су наизменце, данас један, сутра други и тако даље редом. С тога су и прозвани *ђувеч-кардаши*.

То су им заједничке особине њихове биле, а имали су и специјалних, сваки својих. Сваки се нечем од осталих одликовао и тиме био неопходан и незаменљив у том друштву, тако да не знаш шта их је више спајало, шта их је чвршће скопчавало у ту хармоничну целину, она сличност или ова различитост карактера. Смук је, на пример, био славна испичутура, јунак на пићу. И нико га није видео да се он батрга пијан преко сокака – као што то раде пијане Швабе, кад се овде код нас намаме на добро вино – једино ако га познаш по коси која му мало падне на чело, и по јаци на капуту која му је тад усправљена. А сем тога био је и стручан, добар познавалац вина; компетентнији је, вала, био његов суд него суд самога оног државног хемичара! Док само метне чашу под нос, не треба ни да сркне, а он рекне: „Чувај га, не износи га пред сваку шушу!“ ако је добро, или: „Биће добро сирће, а и то су паре!“ И то је после све тако као свето. – Курјак је, опет, био мајстор да спреми јело. Не боји се ниједног цинцарског ашчије или швапске куварице. Кад он направи ћевап, ђувеч, аласку чорбу или јанију, то је, то је – шта ту да вам фразирам – требало просто сести, и незван, па јести. Па што уме да запапри јанију или паприкаш, мани се! За њега то причају, ако сте почем чули, да је тако запаприо паприкаш да га нико, па ни он сам, није могао јести; а кад су га изручили пред Чапу, овај се грозно опаприо и лајао као бесан на паприкаш, трчећи поиздаље унаоколо око њега као око јежа каквог. – Ивко је био жесток да подвали, да нагарави човека, да га наведе на нешто, па да га изложи после смеху и задевању целога света, наравно све из шале, а он за

то време да се упреподоби у дућану, да шије и да се чини невешт! – А онај четврти, Калча, он је био познат као страсан ловац, па следователно и као човек јаке и живе маште коју често није довољно зауздавао него јој пуштао маха, па је зато често и дочекао да му какав сувише прозаичан слушацац упадне у причање и каже: „Калчо брате, одвалио си; лажеш, брате, лажеш!“ Калча се, истина, бранио, али како никад није могао да се позове на никога, сем на свога вернога Чапу, а овај, као и сваки пас, не може да буде сведок – то је остало мишљење по свима махалама: да је Калча истина добар друг и човек и ловац, али да Калча хоће почешће, богами, и много да лаже.

– ...И тако вам ја ни дан-дањи не пушим. Па баш кажем малочас овима: Може се, може, брате, све се може. Живом се човеку ништа није отело!– заврши г. Мирко.

– Како ти, Калча? Идеш ли у лов? – запита га казначеј.

– Па знаш, господине, како ће да ти рекнем... понеки пут. Од време си научи, па што да прајим! – вели Калча. – Ударим на лојзе, па отутке се спуштим с пушку, тике заради адет, како ловција...

– А је л' богата околина – пита г. казначеј – има л' дивљачи?

– Па има, има, господине. Може да се намери од Прокупачко, а и одовутке, оди Суву планину, има ги доста, сијасвет. Ама знаш како је, господине – вели Калча – за свако иска време да му је. Има време за зајци, има за срдаци, има за шочики, што ги вија, из Шумадију што сте, викате патке дивје, а ми ги па викамо шочики. За свашто има си време, па и за идење у лов. Има, господине, има, за све има. Тике не може се, занаят је, а ја сам си еснаф-човек, а дућан да оставим салте на чираци, бива ли?

– Разуме се! – вели казначеј.

– Зашто кад се иде, бина ли да ем испушти пазар у дућан, ем да се с празан јанџик врне човек дом; па ем штета, ем резил'к! Да се резили салте, па како онај, ако га знајеш, Миле Сојтарија што правеше, бива ли и ја, Калча, такој да чиним?!

– А шта ради тај Миле Сојтарија? – запита га казначеј.

– Миле Сојтарија?! Питујеш ме, господине, што ради?! Миле Сојтарија кад се намери такој нешто та бидне батли да улови што, а он, хеј-хеј, оди Стамбол капију ће да улегне у град, па ће таг кроз сред-средину од чаршију да си иде дом, салте да ги види свет. Обесија два зајка па си спацира кроз чаршију како паун кроз градину и вика на свакога „Живо здраво!“ и на там и на овам по сокак на човеци. А кад му неки па рекне: „Аферим Миле! Море, доста ги ти потепа!“, а он веће нема, не знаје што да праји, а и не гледа на човеци веће збори: „Море! Јоште шестину ги утепа, ама премисли се: што ми требају, кој ће да ги руча на дом?! Па ги раздадо' на чивчије, а задржа' си за мен' салте овија два што ги видиш!“ – А кад ич не улови, леле мајке, таг

па да га видиш што чини! – Таг не улази, жена, на Стамбол капију, веће од овуј страну оди Гробљиште. Туј куде је саг Тутуновићов подрум причека си дор не падне т’мнина, па топрв таг ће да улегне у град на Жожину капију, а обесија жално мустаћи како Турци кад се враћаше од Карадаг; па си јутре ћути, жена кисела! А кад га јутре питају човеци: „А бија ли си јучерке у лов, Миле?“, а он си збори: „Ба, салте искочи до Келе-кулу, па се премисли’ те се врну, не беја’ ништо зар ћефли за лов.“ Ел’ ће да рекне: „Малко, теферич си правешем, салте да си испразним пушку, зашто не смем у варош, знаш ће ме казне.“ Ето тој чини Миле Сојтарија, а ја ти нисам такав човек! – рече Калча и припали цигару коју је за све време причања држао направљену и спремао се једнако да је припали иако му је већ мало нервозни г. пензионар већ дваред поднео машину и рекао: „Изволте, запали, брате!“

– Разуме се – вели казначеј. – А велиш, може доста да се налови?

– Море, толко ги има, та сас голе руке да ги фаћаш, господине. А код мен’ добро око, добра пушка, а човек сам од тај занајат, та кад се дигнем сас онога мојега Чапу...

– С киме рече?

– Мојега Чапу не знајеш?! Загар мој, господине. Та што је пцетиште, до Стамбол га веће нема, толко је за лов! – рече поносито Калча. – А и мајка му беше пцетиште, ама под план!

– А где га набави, бога ти, кад је такав? – запита га казначеј

– Даде ми га Ибиш Арнавут, с кога се убаво живувасмо у турцко време. Дobar човек и убав човек беше, ама салте што волеше, господине, много да лаже; ама турцки да лаже! Кад казује колко је уловија – па оно треба да нема ич зајац оданде од Ниш па дори до Стамбол, толко ги је он сам потепаја! Та када си одоше Турци, па Србија заступи, а он ми рече: „Калчо море, кузум Калчо. Наше турцко“, рече, „беше овден веће! К’ смет! Бог рекаја да се такој напраји и бидне, а цар и краљ наредише се. Теб’ те, Калчо“, рече, „тегли твоја вера, а мен’ па моја; ти си по саг краљски, а ја царски! И ја ћу“, рече, „да идем па да биднем султански човек какој сам“, рече, „од време бија; ама наш достлук и нашо друство не можем да заб’равим“, рече! „Еве ти од мен’ овај огар, паре вреди, Калчо! А ти си човек ловција; знавам те“, рече, „убаво како и себ’, дек си тиријаћија на лов. Узми си овога мојега Чапу, на пешкеш. Ама да ти је аманет од мен’; да га пазиш“, рече, „како брата ти. Па када“, рече, „видиш Чапу“, вика Ибиш, „а ти да ме се сетиш. Толко.“ И ја си узедо’ Чапу; и Бог да поможе од тага!

– Ама, како, како, како рече! Ама зар баш тако ваљано псето! – чуди се г. казначеј.

– Како мислиш! Море саг при овај ћеф да ти кажем једну багателу, а убаво си знам да неће да ми вер’вате, а од реч до реч је истина, овога ми причеста! – рече и диже чашу с вином. – А све си тој беше заради онога мојега Чапу.